

АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ТУРАЛЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЕСКЕРТПЕ

**Құқықтық ескертпені «Medialife» Қоғамдық Қоры
Біріккен Ұлттар Ұйымы Даму Бағдарламасының
«Қазақстандағы айқындық және ақпарат пен сот төрелігіне
кол жеткізу» жөніндегі жобасының тапсырысы бойынша
әзірледі**

Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасы (БҰҰДБ) адамдарың өмір сүруін жақсартуға бағытталған, мемлекеттерді ақпарат көздері, тәжірибе, корлармен байланыстыра отырып онтайлы өзгерістерді қолдайтын, даму мәселелеріне қатысты БҰҰ-ның дүниежүзілік жүйесі. Біздің өкілеттілігіміз 166 мемлекетте қызмет етеді. Біз оларға маңызды мәселелерді, дамудың ғаламдық және ұлттық мәселелерін өз бетімен шешуде жауапты іс-әрекеттерді қалыптастыруына атсалысамыз. Бұл мемлекеттер өз мүмкіншіліктерін қалыптастыру барысында біздің сарашылар мен көптеген серіктеріміздің көмегіне жүгінеді.

Ақпаратқа қол жеткізу құқығы адамның негізгі құқығының бірі болып табылады және оны жүзеге асыру мүмкіндігі көбінесе адамның басқа да негізгі құқықтары мен бостандықтарының іске асырылуына байланысты.

Ақпаратқа қол жеткізу құқығына халықаралық әрі ұлттық заңнамамен кепілдік беріледі.

АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАР

Адам құқығының жалпыға бірдей декларациясының 19-бабында:
«Әбір адам наным бостадығына және оны еркін айтуға құқылы; бұл құқық өз нанымын кедергісіз ұстану бостандығын және мемлекеттік шекараға қарамастан ақпараттар мен идеяларды кез келген тәсілмен іздестіру, алу және тарату құқығын қамтиды».

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 19-бабы мыналарды көздейді:

1. Әрбір адам өз ой-пікірін еш кедергісіз ұстануға құқылы.
2. Әрбір адам өз пікірін еркін білдіруге құқылы. Бұл құқық мемлекеттік шекараларға қарамастан кез келген ақпараттар мен идеяларды еркін іздеу, тауып алу және оларды өз қалауынша таңдап алған құралдар арқылы ауызша, жазбаша немесе баспасөз арқылы немесе көркемдік бейнелеу формалары түрінде тарату бостандығын да қамтиды.
3. Осы баптың 2-ші тармағында көзделген құқықтарды қолдану ерекше міндеттер мен ерекше жауапкершілікті жүктейді. Сондықтан оларды қолдану кезінде кейбір шектеулердің кездесуі мүмкін, алайда ондай шектеулер заңмен белгіленіп және:
 - а) басқа тұлғалардың құқықтары мен абырай-беделін құрметтеу;
 - б) мемлекеттік қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті, жұртшылықтың денсаулығын немесе имандылығын қорғау қажеттілігінен туындауы тиіс.

АҚПАРАТҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ САЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СТАНДАРТТАР

Қазақстан Республикасында ақпаратқа қол жеткізу құқығы бүгінгі күні көптеген нормативтік-құқықтық актілерде бекітілген, ақпаратқа қол жеткізу саласындағы жеке заңды қабылдау 2010-2011 жылдарға жоспарланып отыр. Бүгінгі күні ақпаратқа қол жеткізу құқығына Қазақстанның мынадай заңнамаларымен кепілдік беріледі:

Қазақстан Республикасының Конституциясы

18-бап

. 3. Мемлекеттік органдар, қоғамдық бірлестіктер, лауазымды адамдар және бұқаралық ақпарат құралдары әрбір азamatқа өзінің құқықтары мен мұдделеріне қатысты құжаттармен, шешімдермен және ақпарат көздерімен танысу мүмкіндігін қамтамасыз етуге міндетті.

20-бап.

2. Әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиясы болып табылатын мәліметтер тізбесі заңмен белгіленеді.

*«Жеке және заңды тұлғалардың отініштерін қарau тәртібі туралы»
Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 12 қанчтардагы Заңы
мемлекеттік органдардың сауалдарды жолдау және алу рәсімін көздейді:*

8-бап.

1. Қарau үшін өзге субъектілерден, лауазымды тұлғалардан ақпарат алу не жергілікті жерге барып тексеру талап етілмейтін жеке және (немесе) заңды тұлғаның өтініші күнтізбелік он бес күн ішінде қаралады.

2. Қарau үшін өзге субъектілерден, лауазымды тұлғалардан ақпарат алу не жергілікті жерге барып тексеру талап етілетін жеке және (немесе) заңды тұлғаның өтініші субъектіге, лауазымды тұлғаға келіп түскен күнінен бастап күнтізбелік отыз күн ішінде қаралады және ол бойынша шешім қабылданады.

Қосымша зерделеу немесе тексеру жүргізу қажет болған жағдайларда, қарau мерзімі күнтізбелік отыз күннен аспайтын мерзімге ұзартылуы мүмкін, бұл туралы қарau мерзімі ұзартылған кезден бастап күнтізбелік үш күн ішінде арыз берушіге хабарланады.

Жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін қарау тәртібі туралы»
Заңның қолданысы Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық, қылмыстық іс жүргізу, азаматтық іс жүргізу заңнамаларында белгіленген жеке және заңды тұлғалардың өтініштеріне қолданылмайтыны естеріңізде болсын.

ҚАНДАЙ АҚПАРATTЫҢ ҚОЛ ЖЕТІМДІ, АЛ ҚАНДАЙ АҚПАРATTЫҢ ҚҰПИЯ ЕКЕНІН ҚАЛАЙ БІЛУГЕ БОЛАДЫ?

Мемлекеттік құпияны немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияларды құрайтын (адвокаттық, отбасылық, жеке, нотариалдық, дәрігерлік және тағы да басқа) ақпаратты қоспағанда, азамат барлық ақпаратқа қол жеткізе алғатынын білу қажет. Мемлекеттік құпияларды құрайтын мәліметтердің тізбесі «Мемлекеттік құпиялар туралы» Қазақстан Республикасының Заңында регламенттелген. Бұдан басқа, Заңың 17-бабы ақпараттың қай кезде құпияландыруға жатпайтын жағдайлары көзделген.

17-бап.

1. Мына мәліметтер:

- 1) азаматтардың қауіпсіздігі мен денсаулығына қауіп төндіретін төтенше жағдайлар мен апаттар және олардың зардалтары туралы, сондай-ақ табиғи зілзалалар, олардың ресми болжамдары мен зардалтары туралы;
- 2) экологияның, денсаулық сақтаудың, санитарияның, демографияның, білім берудің, мәдениеттің, ауыл шаруашылығының жай-күйі туралы, сондай-ақ қылмыстырылғының жай-күйі туралы;
- 3) мемлекет азаматтарға, лауазымды адамдарға және ұйымдарға беретін артықшылықтар, өтемақылар және женілдіктер туралы;
- 4) азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бұзылу фактілері туралы;
- 5) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі алтын-валюта активтерінің және бағалы металдар мен асыл тастардың үкіметтік (бюджеттік) резервінің мөлшері туралы;
- 6) мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, олардың лауазымды адамдарының зандарды бұзу фактілері туралы;
- 7) осы Заңың 14-бабында көзделген мәліметтерді қоспағанда, саяси, әлеуметтік және басқа себептер бойынша жаппай құғын-сүргіндер туралы,

2. Аталған мәліметтерді құпияландыру туралы не оларды осы мақсатта мемлекеттік құпиялар болып табылатын мәліметтердің көздеріне енгізу туралы шешім қабылдаған лауазымды адамдар Қазақстан Республикасының зандарына сәйкес жауапты болады. Азаматтар мұндай шешімдерге сот тәртібімен шағымдануға құқылы.

АҚПАРАТТЫ АЛУ ТУРАЛЫ САУАЛДЫ ҚАЛАЙ ДҮРІС ЖАЗУ КЕРЕК?

Мемлекеттік органдарға сауалдарды жолдау және жауаптар беру тәртібі «Жеке және заңды тұлғалардың отініштерін қарau тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында регламенттелген.

6-бап. Жазбаша отінішке қойылатын талаптар

1. Отініш құзыретіне отініште қойылған мәселелерді шешу кіретін субъектіге немесе лауазымды тұлғаға жіберілуге тиіс.

2. Жеке тұлғаның отінішінде оның тегі, аты, сондай-ақ қалауы бойынша әкесінің аты, почталық мекен-жайы, занды тұлғаның отінішінде - оның атауы, почталық мекен-жайы, шығыс нөмірі мен күні көрсетіледі. Отінішке арыз иесі қол қоюы не ол электрондық цифрлық қолтаңбамен куәландырылуға тиіс.

Шағым жасалған кезде іс-әрекетіне шағым жасалып отырған субъектінің атауы немесе лауазымды тұлғалардың лауазымы, тегі және аты-жөні, отініш жасау себептері мен талаптары көрсетіледі.

3. Субъектіге тікелей жазбаша отініш жасаған арыз берушіге тіркелген күні мен уақыты, отінішті қабылдаған адамның тегі мен аты-жөні көрсетілген талон беріледі.

7-бап. Жеке және заңды тұлғалардың отініштерін қабылдау, тіркеу және есепке алу

1. Осы Занда белгіленген тәртіппен берілген отініштер міндетті түрде қабылдануға, тіркелуге, есепке алынуға және қаралуға тиіс. Отінішті қабылдаудан бас тартуға тыйым салынады.

2. Жеке және заңды тұлғалардың отініштерін есепке алу құқықтық статистика және арнайы есепке алу саласында өз құзыреті шегінде статистикалық қызметті жүзеге асыратын мемлекеттік орган белгілеген тәртіппен жүзеге асырылады.

3. Жеке және заңды тұлғалардың өтініштерімен жұмысты үйимдастырудың, қабылдаудың, тіркеудің және есепке алуудың жай-күйі үшін субъектілердің басшылары мен лауазымды тұлғалар дербес жауаптылықта болады.

4. Өтініш жеке немесе заңды тұлғаның өкілі арқылы енгізілуі мүмкін. Өкілдікті ресімдеу Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасында белгіленген тәртіппен жүргізіледі.

5. Жеке және заңды тұлғалардың жалпыға қолжетімді ақпараттық жүйелер арқылы келіп түскен және Қазақстан Республикасының электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы заңнамасының талаптарына сәйкес түскен өтініштері осы Заңда белгіленген тәртіппен қаралуға тиіс.

6. Өтініште қойылған мәселелерді шешу құзыретіне кірмейтін субъектіге немесе лауазымды тұлғаға келіп түскен өтініш үш жұмыс құнінен кешіктірілмейтін мерзімде бұл туралы арыз берушіге хабарлана отырып, тиісті субъектілерге жіберіледі.

*«Жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін қарau тәртібі туралы»
Қазақстан Республикасының Заңында сауалды жазудың нақты улгісі
көзделмеген, сондықтан жоғарыда атаплан Заңның 6-бабының
талаптарын ескере отырып, сауалды еркін жазуга болады.*

Сауал жолдатаны мемлекеттік органның атауы

*Сауалды жолдайтын тұлғаның тегі, аты, әкесінің аты,
мекен-жайы, телефоны*

*Ақпаратты алу жөніндегі
Сауал*

Қазақстан Республикасы Конституциясының 20-бабы әрбір адамның ақпаратты алу құқығына кепілдік береді.

Маган _____ (қажетті ақпараттың тізбесін көрсетесіз) ақпаратты беруіңізді сұраймын.

_____ Датасы, қолы

ҚАНДАЙ ЖАҒДАЙЛАРДА СІЗДІҢ АРЫЗЫҢЫЗГА ЖАУАП БЕРЛІМЕЙДІ?

«Жеке және заңды тұлғалардың отініштерін қарau тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында арызды қарauга жатпайтын жағдайлары көзделген.

Жоғарыда көзделген Заңың 5-бабына сәйкес:

Мыналар қаралуға жатпайды:

- 1) мұндай өтініште дайындалып жатқан немесе жасалған қылмыстар туралы не мемлекеттік немесе қоғамдық қауіпсіздікке төнетін қауіп туралы мәліметтер бар және мемлекеттік органдардың құзыреттеріне сәйкес оларға дереу жіберілуге тиіс жағдайларды қоспағанда, иесі бүркемеленген өтініш;
 - 2) мәселенің мәні баяндалмаған өтініш
- . 2. Егер өтінішті қарасыз қалдыруға негіз болған жағдайлар кейіннен жойылса, субъект немесе лауазымды тұлға аталған өтінішті қайта қаруға міндetti.

ЕГЕР СІЗГЕ АШЫҚ ҚОЛ ЖЕТКІЗЛЕТІН АҚПАРАТТЫ БЕРУДЕН БАС ТАРСА НЕ ИСТЕУ КЕРЕК?

Егер Сізге ақпаратты беруден бас тартса немесе Сіздің арызыңызға жауап бермесе, Сіз сотқа дейінгі тәртіппен лауазымды тұлғалар мен ұйымдардың әрекетіне шағыммен жоғары тұрған органға немесе сот тәртібімен жүргінуге құқығыңыз бар.

Шағым келтірудің сотқа дейінгі тәртібі

Шағым жолданатын мемлекеттік органның атауы

Шағымды жолдайтын тұлғаның тегі, аты, әкесінің аты, мекен-жайы, телефоны

Шағым (ақпаратты бермеуге қатысты)

Мен ақпаратты алуға сауал (сауалдың жолданған датасы, сауал жолданған мемлекеттік органның атауы көрсетіледі) жолдаган болатынын. Сауалдың мәні мыналады қамтиды (жолданған сауалдың мазмұны толық жазылады).

Бүгінгі күні жолданған сауалга жауап берілген жоқ.

Жоғарыда көрсетілгеннің негізінде, Қазақстан Республикасының Конституциясын, «Жеке және заңды тұлғалардың отініштерін қарau тәртібі туралы» Қазақстан Республикасының Заңын басылықта алып,

1) (сауал жолданған мемлекеттік органның атауы көрсетіледі) сауалға жауап беруге міндеттеуді сұраймын.

2) ақпаратты заңда көзделген мерзімде бермеген лауазымды тұлғаларды жауапкершілікке тартуды;

Датасы, қолы

Сот арқылы шағым келтіру тәртібі

Сіздің арызыңызға жауап бермеген немесе сұратылған ақпаратты бермеген жағдайда Сіз лауазымды тұлғаның әрекетіне/әрекетсіздігіне сот тәртібімен шағым келтіруге құқылышыз. Сотқа арыз беру тәртібі азаматтық іс жүргізу заңнамасымен регламенттеледі. Сотқа арыз берген кезде жеке тұлғалар айлық есептік көрсеткіштен 30 пайыз мөлшерде мемлекеттік бажды төлеуге міндettі, бұл бүгінгі күні 424 теңгені құрайтынын, ал заңды тұлғалар - 500 пайыз мөлшерінде мемлекеттік бажды төлеуге міндettі, бұл бүгінгі күні 7065 теңгені құрайтынын (бір айлық есептік көрсеткішті – 1413 теңгеден есептегендеге) атап өту қажет. Сонымен қатар, егер Сіз сотта құқықтық көмекті қажет етсеңіз, Сіз өкілдің қызметіне бөлек ақы төлеуініз қажет.

Сонымен, егер, Сіз ақпаратқа қол жеткізу құқығынызды сот арқылы қорғауды ұйғарсаныз, Сіз мынадай құқықтық нормаларды білуініз қажет:

Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексі

278-бап. Арыз беру

1. Азамат және заңды тұлға мемлекеттік органның, жергілікті өзін-өзі басқару органының, қоғамдық бірлестіктің, ұйымның, лауазымды адамның, мемлекеттік қызметшінің шешіміне, әрекетіне (немесе әрекетсіздігіне) тікелей сотта дау айтуда құқылы. Жоғары тұрған органдар мен ұйымдарға, лауазымды адамға алдын ала жүгіну сотқа арыз беруге және соттың оны мәні бойынша қарауда қабылдаудына және шешуіне міндettі шарт болып табылмайды.

279-бап. Мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің, ұйымдардың, лауазымды адамдардың, мемлекеттік қызметшілердің сот арқылы дау айтуда жататын шешімдері, әрекеті (немесе әрекетсіздігі)

1. Мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің, ұйымдардың, лауазымды адамдардың, мемлекеттік қызметшілердің сотта дау айтуда жататын шешімдеріне, әрекеттеріне (немесе әрекетсіздігіне) нәтижесінде :

- 1) азаматтың және заңды тұлғалардың құқықтары, бостандықтары және заңмен қорғалатын мүдделері бұзылған;
- 2) азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын, сондай-ақ заңды тұлғаның құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделерін жүзеге асыруына кедергі жасалған;
- 3) азаматка немесе заңды тұлғаға әлдебір міндет заңсыз жүктелген немесе олар заңсыз жауапқа тартылған алқалық және жеке-дара шешімдер мен әрекеттер (әрекетсіздік) жатады.